

Ennakoimisesta ja ennustamisesta

Verbi *ennakoida* ei ole aivan eilisen teeren poikia: hakusanan *anticipera* kohdalta sen (muodossa *ennakoita* : -tsen) löytää jo v. 1865 ilmestyneestä Ferd. Ahlmanin ruotsalais-suomalaisesta sanakirjasta. Kovin tavallinen se ei näytä olleen sadan ensimmäisen elinvuotensa aikana, eikä sen käyttöön liioin näytä liittyneen erityisiä pulmia. Vielä Nykysuomen sanakirja mainitsee *ennakoida*-verbin varsinaiseksi merkitykseksi 'edeltää t. ennustaa toiminnallaan, olemassaolollaan jtk, joka (lopullisesti) toteutuu t. tapahtuu vasta myöhemmin'. Melkein kaikissa NS:n esimerkeissä tähän verbiin liittyy asiasubjekti; artikkelin lopussa mainitaan kuitenkin harvinaiseksi leimattuna merkitys 'aavistaa' ja annetaan siitä yksi henkilösujektinen esimerkki: »Lukija saattaa helposti ennakoida romaanin sisällön.»

Yleiskielen suosikkisana ja samalla pulman aihe *ennakoida*-verbistä on tullut vasta toisellesadalle ikävuodelle ehdittyään. Jorma Vuoriniemi huomautti Virittäjässä äskettäin (1978 s. 397), että henkilösujekti tämän verbin yhteydessä on nykyään tavallinen mutta NS:n mukainen merkitysvivahde 'aavistaa' vanhentunut; »voimassa on huomioon ottamisen tai (laskelmiin perustuvan) ennustamisen merkitysvivahde», hän jatkaa. Osittain samaan tapaan esittää asian Jouko Vesikansa Täsmentyssanastossaan. Hän mainitsee *ennakoida*-verbille merkityksen 'ottaa huomioon t. arvioida ennakoita' (esimerkkeinä *ennakoida tuleva tarve, väestön kasvun ennakoiminen*) mutta ei ilmeisesti kuitenkaan ajattele, että tätä sanaa voitaisiin käyttää *ennustaa*-verbin täytenä synonyminä. Siihen viittaa hänen radioselostuksesta saamansa esimerkki, johon hän nimenomaan esittää korjausta: »Liikemiehet ennakoivat [po. ennustavat] palkan korotusten tulvaa.»

Millaista *ennakoida*-verbin käyttöä nykyään sitten olisi pidettävä hyväksyttävänä,

millaista kartettavana? Entä jos hyväksyttävyyden ja hylättävyyden rajaviiva vedetään merkitysten 'arvioida ennalta' ja 'ennustaa' väliin, voidaanko tämä raja tosiaan pitää selvänä? Koetan valaista asiaa seuraavalla aineistolla, joka on valtaosalta peräisin kielitoimiston kokoelmista.

1. Sekä NS:aa varten kerätyissä kokoelmissa että kielitoimiston uudemmissa poiminnoissa on runsaasti esimerkkejä NS:n määritelmän mukaisesta merkityksestä, jonka voisi lyhyesti kiteyttää sanoihin 'viitata (tahattomasti) johonkin tulevaan, olla jonkin enteena'. Muutamia esimerkkejä:

(1) »Jo oikeaoppisuuden aikana alkoivat herännäisyysliikkeet, jotka ennakoivat henkistä murrosta.» (Historiallisesta esityksestä 1928.)

(2) »Se [Gottlundin Otava] ennakoi niitä kirjallisia kalentereja ja tieteellisiä tutkimuksia, joita suomen kielellä ryhdyttiin julkaisemaan vasta kolme vuosikymmentä myöhemmin.» (V. Tarkiainen 1934.)

(3) »Ja hänen erinomaisen arvokas tuotantonsa kokonaisuudessaan on elävin esimerkki siitä, kuinka kirjailija saattaa ennakoida jotakin suurta yhteiskunnallista liikettä.» (Rafael Koskimies 1936.)

(4) »Kilpaleikki ennakoi urheilun muotoja.» (Kehityopsykologisen teoksen suomennoksesta 1943.)

(5) »Monessa katsannossa Nielsen ennakoi Stravinskia, ei vähiten mieltymyksessään puhallussointiin.» (Erkki Salmenhaara 1968.)

(6) »Koska kilpavarustelun on voitu todeta lähes poikkeuksetta ennakoivan sotaa, aseistautumisen suuntaa on pyritty muuttamaan negatiiviseksi eli aseidenriisunnaksi.» (Poliittisesta tietotekstistä 1970.)

Asiasubjekti dominoi tässä merkitysyryhmässä, mutta kuten esimerkit 3 ja 5 osoittavat, ei henkilösujektikaan ole mahdoton. Olennaista tuntuu olevan se, että viittaaminen tulevaan on tahatonta:

kun kirjailija ennakoi yhteiskunnallista liikettä tai säveltäjä toista säveltäjää, he eivät pyri ennustamaan tulevaa eivätkä liioin olemaan tavoitteellisesti tulevaisuuden edelläkävijöitä. Henkilösubjektin käyttö on oikeastaan metonymistä. Varsinaisia ennakoijia ovat kirjailijan tai säveltäjän tuotteet tai niiden piirteet, eivät niinkään kirjailija tai säveltäjä itse.

Tähän merkitysryhmään liittyy aina myös verbin *ennakoitua* käyttö. Esimerkki 1930-luvulta:

(7) »Kaikki ne tunneainekset, joista nykyaikainen runous usein ylpeilee, ennakoituvat jo Vogelweiden tai Güntherin lyriikassa – -.» (Arvi Kivimaa 1936.)

2. Seuraavaksi näytteitä merkityksestä, jonka etikettinä ainakin alustavasti voi olla Vesikansan selite 'ottaa huomioon t. arvioida ennakolta':

(8) »Viime vuonna yhtiö ennakoi vararahastot 100,000 punnaksi, mutta nämä laskelmat on nyt ylitetty.» (Talouselämä 1938.)

(9) »Markkinoinnin olemukseen kuuluu kuitenkin, että se on luonteeltaan ennakoivaa, ja nykyisten tilastollisten menetelmien sekä sosiaalitieteiden havaintojen avulla on pystytty kehittämään melko luotettavia ennakoinnin apuvälineitä.» (Mainontaa käsittelevästä teoksesta 1964.)

(10) »Elannon ja koko E-liikkeen valistustoiminnassa on aina pyritty antamaan ajankohtaista tietoa ja ennakoimaan uutta kehitystä.» (Elanto 1970.)

(11) »Ajajan [on] opittava ennakoimaan tuleva tilanne.» (Apu 1970.)

(12) »Nuoriso ikään kuin ennakoi ne kaiken inhimillisen elämän olemassaoloa uhkaavat voimat, joita jatkuvasti päästetään irti – -.» (Suomen Kuvalehti 1972.)

(13) »Se että jotkin yritykset muita paremmin osaavat ennakoida asiakkaiden tarpeiden ja käyttäytymisen muutoksia, tekee niistä suhteellisesti muita markkina-
valtaisempia, – -.» (Markkinointia käsittelevästä teoksesta 1972.)

(14) »Iso tankkeri ehtii kulkea viisi kilometriä pysäytettäessään. Pitää enna-

koida.» (Apu 1974.)

Tällaiset esimerkit poikkeavat 1. merkitysryhmästä siinä, että »ennakoiminen» on nyt tahallista: lauseissa on henkilösubjekti tai sitä vastaava, ja subjektin tarkoite ikään kuin kulkee tietoisesti tapahtumien edellä. Tämä ei ole ihan samaa kuin pelkkä ennustaminen valtamerkityksessään, ts. tulevaisuuden päättelyminen maagisin tai rationaalein keinoin ja niiden päätelmien ilmoittaminen. Jos joku ennustaa jotakin, ei siitä välttämättä seuraa, että hän myös suuntaa toimintansa ennustuksen mukaisesti. Jos joku sen sijaan ennakoi jotakin, hän tekee ennakoarvion mutta samalla ottaa tuon arvion huomioon ja toimii sen pohjalta. Vanhimmassa tähän ryhmään kuuluvassa poiminnossa (virke 8 vuodelta 1938) on ajatuksena nähtävästi se, että yhtiö »ennakoidessaan» vararahastot 100 000 punnaksi teki sen mukaisen talousarvion tai toimintasuunnitelman. Vielä selvemmin tuo toimimisen sivuajatus näkyy vaikkapa lauseista *Ennakoi tuleva tilanne!* tai *Laskelmissa on ennakoitu inflaation vaikutus*. Verbi *ennustaa* ei näihin lauseisiin sopisi.

3. Seuraavissa esimerkeissä *ennakoimisen* sijasta sitä vastoin kävisi aivan hyvin *ennustaa*:

(15) »Tutkimalla menneisyyttä ja nykyisyyttä voidaan ennakoida kehitys tulevaisuudessa.» (Futurologisesta teoksesta 1967.)

(16) »Ennakoimamme edut yritysdemokraattisten järjestelyjen käyttöönotosta ovat seuraavat: – -.» (Yritysdemokratiaa esittelevästä teoksesta 1970.)

(17) »Kaikki nämä ei-hormonaaliset valmisteet ovat vielä tutkimusten alaisia ja niiden todennäköistä merkitystä on tässä vaiheessa vaikea ennakoida.» (Kauheus ja terveys 1970.)

(18) »Hallitusratkaisua Virolainen ei suostunut ennakoimaan, ei myöskään pääministeriehdokasta eikä hallitusratkaisun helpoutta tai vaikeutta.» (Helsingin Sanomat 1972.)

(19) »– - sianlihan tavoitehintaa ei

pysty ennakoimaan.» (Televisiouutisista 1975.)

(20) [Television »Sodan ja rauhan miehiä» -sarjan] Tekijät ennakoivat alkuvaiheessa, että jos joku ottaa nokkiinsa niin äärioikeisto, ehkä.» (Suomen Kuvalehti 1979.)

Subjekti on nytkin henkilösubjekti ja subjektin toiminta tahallista; henkilösubjektin sijasta käytetään kai myös elolistettua asiasubjektia (»Lehti ennakoi kokoomukselle vaalivoittoa»). 2. ryhmän esimerkeistä vastaesitetty poikkeavat siinä, ettei »ennakoimiseen» tällä kertaa tunnu sisältyvän tulevaisuuden huomioonottoa ja sen mukaista toimintaa — kyseessä on vain tulevaisuuden päättelyminen ja päätelmien ilmaiseminen. Merkityksen kehitys 2. ryhmästä 3. ryhmään on sinänsä luonteva; ainahan ei ole selvää, liittyykö tulevaisuuden arviointiin myös tuo huomioonoton ja toiminnan momentti. Siksi on mahdollista, että olen sijoittanut jonkin esimerkin kirjoittajan ajatuksesta poikkeavasti väärin joko 2. tai 3. ryhmään. Ilman yhteyttä on vaikea päätellä sitäkin, kumpaan ryhmään lopulta kuuluu esimerkki »väestön kasvun ennakoiminen». Tuore lisäesimerkki, jossa *ennakoida*-verbin merkitystä on vaikea arvioida:

(21) »— Monet lahjoittajat tahtovat hyvin täsmällisesti sanoa, mihin tarkoitukseen heidän varansa tulisi käyttää ja normaalisti toivomukset pyritäänkin täyttämään, Salonen sanoo. — Yhteiskunta muuttuu kuitenkin niin nopeasti, että tulevaisuuden ympäristöä ja sen tarpeita on vaikea ennakoida.» (Uusi Suomi 1979.)

Onko kyseessä pelkkä ympäristön ja sen tarpeiden ennustaminen vai niiden huomioonotto (lahjoitusta tehtäessä) ennalta?

4. On vielä sellaisia tapauksia, joita on vaikea sovittaa yhteenkään tähänastisista kolmesta karsinasta. *Ennakoida*-verbin käyttö niissä on epämääräistä, ja verbi voitaisiinkin korvata muilla ilmaisukeinoilla:

(22) »Sen [työn] tarkoituksena on huolehtia ennakoivasti siitä, etteivät kodit

särkyisi —.» (Seurakuntatyötä koskevasta kirjasta 1931.) Yksinkertaisempi vaihtoehto: *ennakolta t. ennalta*.

(23) »Näytti enemmänkin kuin selvältä että kokouksen joustavaa kulkua pyrittiin häiritsemään ja näin tehtiin huolimatta siitä, että jo muutaman ensimmäisen äänestyksen puitteissa [!] tulos oli loppuun saakka jo ennakoitu.» (Uusi Suomi 1970.) Yksinkertaisemmin: — — jo muutaman ensimmäisen äänestyksen perusteella lopputulos oli *selvää*.

(24) »Ennakoitua työläämmäksi osoitautui Länsi-Uudenmaan vesiensuojeluyhdistyksen perustaminen eilen Lohjalla.» (Suomen Sosialidemokraatti 1975.) Riittäisi: *odotettua työläämmäksi*.

Jos jätetään huomiotta esimerkkinä 22—24 tapaiset horjahdukset, joudutaan kielenhuollossa ottamaan kantaa 2. ja 3. merkitysryhmään. 2. merkitys tuntuu täyttävän ilmaisujärjestelmässä olleen aukon, ja se on epäilemättä hyväksyttävä, vaikka seurauksena joskus voikin olla kaksiselitteisiä lauseita: merkitseekö lause *Pekingin seinälehdet ennakoivat poliittisia muutoksia* samaa kuin 'ovat poliittisten muutosten (tahattomana) enteenä' vai 'ottavat ennalta huomioon poliittisia muutoksia'? 3. merkitys sen sijaan ei ole täyttämässä järjestelmän aukkoa. *Ennakoida* on yksinkertaisesti tunkeutunut alueelle, joka tähän asti on ollut *ennustamisen* hallussa, ja tämä muutos merkitsee *ennakoimiselle* itselleen haitallista polysemiaa, *ennakoimisen* ja *ennustamisen* välille taas tarpeetonta synonymiaa. Äskeinen esimerkki saisi tämän merkityksen perusteella jo kolmannen tulkinnan: 'Pekingin seinälehdet ennustavat (tahallisesti) poliittisia muutoksia'. Tällaista merkitysjärjestelmän sameutta ei ole syytä suosia, varsinkaan kun siitä voi koitua arvaamattomia (»ennakoimattomia»?) seurauksia. Jos nykyinen meno jatkuu, on lähellä vaara, että *ennustaa* rupeaa väistymään entisistä asemistaan, ehkäpä vain maagisen ennaltilmoituksen tehtävään, ja saman tien jäisivät esim. asiaproosan johdokset *ennuste* ja

ennustettavuus paitsioon — elleivät sitten korvaudu *ennakoinnilla* ja *ennakoitavuudella*. Näin ei soisi käyvän.

Kielenkäyttäjille voisi lopuksi antaa ohjeen: *ennakoida* merkitsee joko 'jonkin enteenä olemista' tai 'jonkin tulevan arvioimista ennalta ja siihen perustuvaa toimintaa'. Jollei siitä ole kysymys, on paras käyttää verbiä *ennustaa* tai jotakin muuta sanontaa.

Terho Itkonen